

FÂİK EFENDİ, Ömer

mud Kemal'in *Son Hattatlar* adlı kitabında neşrettiği biri 1314 (1896) tarihli celif-sülüs müsennâ, diğeri celif-sülüs ve nesih iki levhası ile Edirnekapi Atık Ali Paşa Camii'nde "ve yut'imüne't-taâ-me alâ hubbihi" (el-İnsân 76/8) levhası da bilinen güzel eserleri arasında zikredilebilir. Ayrıca büyük boy bir Kur'ân-ı Kerim'i Âl-i İmrân sûresine kadar yazmış, bunun yanında en'am-ı şerifler, dua mecmuası ve levhalar da hazırlamıştır. Fâik Efendi'nin Mehmed Şefik Bey'den aldığı meşkler ve muhtelif yazılarla, öğrenilmiş pek çok yazı kalıbı ve icâzetnâmesi oğlu Muhiddin Hattatoglu tarafından Topkapı Sarayı Müzesi'ne hediye edilmiştir.

Fâik Efendi, hocası Mehmed Şefik Bey'in hazırladığı Kudüs'teki Ömer Camii'nin (Kubbetü's-sahre) celif yazılarını Alâeddin Bey'le (ö. 1305/1887) beraber iğneleyerek kalıplarını hazırlamış, bu sebeple de hocasının takdirini kazanmıştır.

Yetiştirdiği hattatlar arasında Hâfız Mahmud Efendi, Emirgân imam ve hattibi Hâfız Sâdık Efendi, Hacı Vâsif Efendi ve Bâlâ Dergâhı'nın son şeyhi Fahreddin Efendi sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayvanşarâyî, *Hadîkatü'l-cevâmi'*, I, 58; Ta-nışık, *İstanbul Çeşmeleri*, I, 341, 342; İbnülemin, *Son Hattatlar*, s. 89-92; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1962, I, 31; Ayverdi, *Osmanlı Mimârsi III*, s. 332; Muhiddin Hattatoglu, "İstanbul Silivrikapı'da Topçubaşı Süleyman Ağa Mimârî Manzûmesi", *VD*, IV (1958), s. 183-191; Hakkı Göktürk, "Bâlâ Camii ve Tekke, Türbe, Sebîl ve Çeşmeleri", *İst.A*, IV, 1955-1959; M. Baha Tanman, "Bâlâ Külliyesi", *DİA*, IV, 555, 556.

MUHİTTİN SERİN

el-FÂİK fî GARİBÎ'İ-HADİS

(القائِق في غريب الحديث)

Zemahşeri'nin

(ö. 538/1144)

hadislerde geçen

nâdir kelimelere dair eseri.

Bazı hadislerde görülen anlaşılması güç veya birkaç anlama gelen kelimeleri açıklamak üzere yazılmış bir lugattır. Kelimelerin ilk iki harflerine göre alfabetik olan eserde bir hadisteki ilk garib kelimenin geçtiği yerde aynı hadisteki diğer garib kelimelerin de açıklanması ve bunların ayrıca alfabetik yerinde zikredilmemesi eserden faydalanmayı güçleştirmektedir. Her ne kadar kelimelerin ikinci harflerinin değişeceği yerde, aynı kökten olduğu halde orada zikredilmeyen bazı kelimelerin hangi harfle birlikte açıklandığı belirtilmekteyse de (meselâ fâ + şin harfleriyle başlayan garib kelimelerin sonunda "feşveş" kelimesi şin + be, "feşcet" kelimesi mim + dal, "feşfâş" kelimesi cim + sin harflerinde ele alınmıştır) söylenen yerde kelimeleri bulmak kolay olmamaktadır. Halbuki Ahmed b. Muhammed el-Herevî (ö. 401/1011) *el-Ğaribeyn fi'l-Kur'ân ve'l-hadîs* adlı eserinde her kelimeyi alfabetiğinde almak suretiyle *el-Fâ'îk*'tekinden daha iyi bir sistem ortaya koymuştur. Arap dili ve edebiyatının en tanınmış âlimlerinden olan müellif garib kelimeleri açıklarken âyet, Arap şiiri ve atasözleriyle istihâd etmiş, bu arada gramer ve belâgat konularındaki görüşlerini de belirtmiştir. Bu sebeple eser hem lugat hem de edebiyat kitabı görünümündedir.

Zemahşeri, garibü'l-hadîs konusunda daha önce kaleme alınan Ebû Ubeyd Kâ-

sım b. Sellâm, İbn Kuteybe ve Hattâbî'nin *Ğaribü'l-hadîs*'lerini göz önünde bulundurmuş, sistemi farklı olmakla beraber İbn Kuteybe'nin eserinden büyük ölçüde faydalanmıştır (bk. İbn Kuteybe, nâşirin mukaddimesi, I, 80-88).

el-Fâ'îk, ilk defa Haydarâbâd'da iki cilt olarak yayımlanmıştır (1324). Eseri muhtelif yazma nüshalarını dikkate alarak dört cilt halinde neşre hazırlayan (Kahire 1364/1945) Ali Muhammed el-Bicâvî ile Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhîm garib kelimeleri metnin kenarında göstermiş, eserdeki bazı kelimeleri dipnotta açıklamış ve kitapla ilgili çeşitli fihristler hazırlamışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Zemahşeri, *el-Fâ'îk fî ğaribî'l-hadîs* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî — Muhammed Ebû'l-Fazl), Kahire 1364/1945, I-IV, ayrıca bk. nâşirlerin mukaddimesi, I, 3-10; İbn Kuteybe, *Ğaribü'l-hadîs* (nşr. Abdullah el-Cebürî), Bağdad 1397/1977, nâşirin mukaddimesi, I, 80-88; İbnü'l-Cevzi, *Ğaribü'l-hadîs* (nşr. Abdülmü'tî Emîn el-Kal'acî), Beyrut 1985, nâşirin mukaddimesi, s. 17; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye fî ğaribî'l-hadîs* (nşr. Tâhir Ahmed ez-Zâvî — Mahmûd M. et-Tanâhî), Kahire 1383/1963, I, 9, ayrıca bk. nâşirlerin mukaddimesi, I, 3-20; İbnü's-Salâh, *Üllâmü'l-hadîs*, s. 137-138; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, Kahire 1385/1966, II, 185; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1206, 1217; M. Muhammed Ebû Zehv, *el-Hadîs ve'l-muḥaddîsîn*, Kahire 1378/1958, s. 476-477.

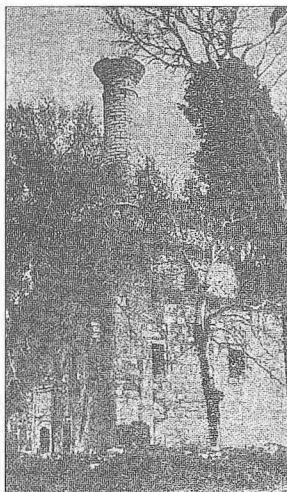
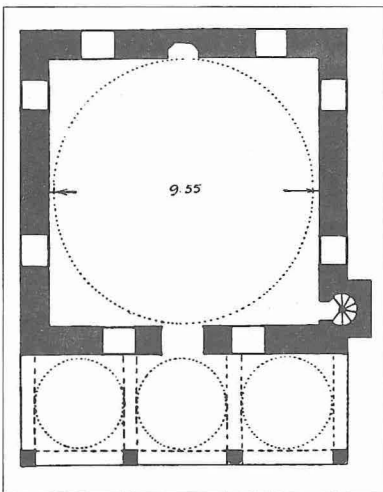
SELMAN BAŞARAN

FÂİK PAŞA CAMİİ

Bugün Batı Yunanistan sınırları içinde bulunan Arta şehrinde XV. yüzyılda yapılmış bir Osmanlı camii.

Batı Yunanistan'ın Epiros bölgesinde, Türk döneminde Narda olarak adlandırılan Arta'da Fâik Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Âşıkpaşazâde, XV. yüzyılın vezirlerinin adlarını ve yaptıkları hayır eserlerinin listesini verirken Fâik Paşa'nın da bir vakıf yapma kararında olduğunu açıklar. Bazı metinlerde "niyet etti", bazılarında ise "niyettedir" şeklinde yazıldığına göre Âşıkpaşazâde'nin tarihini yazdığı sıralarda Fâik Paşa'nın bu hayratını henüz inşa ettirmediği sonucu ortaya çıkar. *Tevârih-i Âl-i Osmân*'ın esas metni 883'te (1478) İskodra'nın fethiyle sona erdiğine göre eserin bu tarihlerde yazıldığı kabul edilebilir.

Fâtiḥ Sultan Mehmed döneminin önemli, fakat o nisbette de az tanınan vezirlerinden olan Fâik Paşa'nın bu padişahın son yıllarında oldukça nüfuz kazandı-

Fâik Paşa
Camii ve planı

ğı ve kendisine Ramazan 883'te (Aralık 1478) geniş haslar verildiği bilinmektedir. Serez'de dalyanları, Selânik'te mülk ve haslarından başka Selânik çevresinde köyleri olan Fâik Paşa'nın buralardan elde edilecek gelirleri Narda'daki imaretine vakfettiği tapu defterindeki (nr. 167, s. 53) bir kayıttan öğrenilmektedir. 898'de (1492-93) düzenlenen ve 907'de (1501-1502) bir zeyil eklenerek geliştirilen vakfiyesinin sûretinde Selânik, Narda, Karlı ili, Yenice-i Vardar'daki evkafının Narda'daki imarete bağlandığı açıklanmıştır (VGMA, TD, nr. 623). Bu vakfiyede adı "Emîrû'l-ümerâ fi'l-âlem el-meşhûr bi'l-Fâik min benî âdem" olarak geçer. Fâik Paşa'nın Kefalonya Kalesi'nde bir cami ile bir muallimhâneneden başka Narda'da cami, medrese, dârü't-tâ'lim vb. vakıfları olduğu bildirilir. Yunanistan'ın batı kıyısında olan Kefalonya adası 1479-1500 yılları arasında çok kısa bir süre Türk idaresinde kalmış ve arkasından Venedikliler'in eline geçmişti. Fâik Paşa'nın Narda ve çevresinde hayır eserleri bıraktığına göre aslen oralı olduğu da tahmin edilebilir. Nitekim türbesi de bu caminin yanındadır.

Evliya Çelebi XVII. yüzyılda Narda'yı ziyaret etmiş, şehirdeki kale ile bunun içinde altı cami, mescidler, medreseler ve sıbyan mekteplerinin varlığından bahsetmiştir. Buradaki Fâik Paşa Camii'nin şehrin dışında, Karye-i İmâret denilen kırk evlik bir müslüman köyünde olduğunu bildirir. Bağlık ve bahçelik bir mesire yerinin ortasında yer alan caminin yanında imaret, han ve medrese gibi ek binalar da bulunmaktadır. Ayrıca Balkan folklorunda önemli yeri olan burada mevcut 142 m. uzunluğundaki muhteşem köprü de Fâik Paşa tarafından yeniden yaptırılmıştı.

Arta, Türk-Rus savaşının arkasından 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması'nın 24. maddesiyle Yunanistan'a bırakılan topraklar içinde kalmıştır. Teselya'nın iki önemli şehri Volos ve Larissa ile birlikte Narda uzun tartışma ve pazarlıklardan sonra, buralardaki müslüman halkın ibadet hürriyeti ve mal güvenliğinin teminata bağlandığı ileri sürülerek Yunanlılar'a bağışlanmış, 6 Temmuz 1881'de resmen boşaltılarak Yunan hükûmetine teslim edilmiştir. Ancak çok defa olduğu gibi şehrin tesliminden sonra hızlı bir tahrip başlayarak buradaki Türk eserlerinin imhasına girişilmiştir. 1953'te çok harap durumda olmakla be-

raber imaretten bozma Merati adını taşıyan köyün sağ tarafındaki ağaçlar arasında duran Fâik Paşa Camii'nin fotoğrafları bu maddenin yazarı tarafından elde edilmişti. Son cemaat yerinin tamamen yıkılmış olduğu bilinen caminin ve diğer yapıların bugünkü durumu ise öğrenilememiştir. Ayrıca sadece caminin restore edilmiş olduğuna dair bazı söylü rivayetler varsa da doğruluk derecesi bilinmemektedir.

Fâik Paşa Camii kare planlı tek kubbeli bir yapıdır. Dışarıdan her bir kenarı 11.70 m. ölçüsündedir. Erken dönem Osmanlı yapılarında sık rastlanan muntazam kesme taş ve tuğla karma tekniğinde itinalı bir işçilikle inşa edilmiştir. XIV-XV. yüzyıl yapılarında görüldüğü gibi taşların arasına dikine konulmuş tuğla tekniğiyle de dikkati çeker. Giriş cephesinde kemerleri dört sütuna dayanan üstü kubbelerle örtülü üç bölümlü bir son cemaat yeri vardı. Geç bir dönemde (muhtemelen XIX. yüzyıl) bu son cemaat yerinin üzeri, saçakları ince ahşap direklere dayanan geniş ve kiremit örtülü bir sakıfla kapatılmıştı. Mermer söveli kapının üstünde beyaz bir levha varsa da bunun üstüne bir kitâbe işlenmemiştir. Kubbe de Rumeli camilerinde görüldüğü gibi poligon biçimli çifte kasnaklıdır. Her cephede altlı üstlü ikişer pencere açılmış, ayrıca sekizgen biçimli alt kasnağın dört cephesinde de birer pence- renin içeriği aydınlatması sağlanmıştır. Sağ köşesinde yükselen minare ise tamamen tuğladan yapılmıştır.

Elde edilen son fotoğraflarından anlaşıldığına göre en dışarıdaki saçak ortadan kaybolduğu gibi caminin son cemaat yeri sütunları, kemerleri ve kubbeleriyle hiçbir iz kalmayacak şekilde yok olmuştur. Caminin çevresinde olması gereken han, medrese gibi binalara dair bir bilgi elde edilememiştir. Caminin yakınında olan türbenin Fâik Paşa'ya ait olduğu bilinmektedir. Orlandos buradaki mezar taşında 905 (1499-1500) yılının okunduğunu haber verir.

Fâik Paşa Camii, XV. yüzyıl Osmanlı dönemi Türk mimarisinin klasik üslubunun temsilcisi olan güzel bir eserdir. Aşıkpaşazâde'deki kayıt ve arşivdeki vakfiye sûreti bunun XV. yüzyıl sonlarında bir külliye'nin merkezi olarak yapıldığını açıkça göstermektedir. Bu unutulmuş ve harabiyete terk edilmiş Türk eseri bir tarih yadigarı olarak ilgi beklemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

VGMA, TD, nr. 623; Aşıkpaşazâde, *Tarih*, s. 191; a.e. (Atsız), s. 243; Evliya Çelebi, *Seyahat-nâme*, VIII, 642 vd.; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 44, 284, 285 (vakfiye, 413), tür.yer.; A. Orlandos, *Arkheion ton byzantinon mne-meion tes Hellados*, II/2 (1936), s. 200-202; H. Hold — H. von Hofmannsthal, *Griechenland, Baukunst-Landschaft-Volksleben*, Berlin, ts., rs. 138; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri IV*, s. 298; Semavi Eyice, "Yunanistan'da Türk Mimârî Eserleri", *TM*, XII (1955), s. 212-214; a.m.f., "Yunanistan'da Unutulmuş Eski Bir Türk Eseri", *BTDT*, I/5 (1968), s. 67-73.

SEMÂVİ EYİCE

FÂİK PAŞA KÖPRÜSÜ

(bk. ARTA KÖPRÜSÜ).

FÂİK REŞAD

(1851-1914)

Edebiyat tarihi

ve hal tercümeleri sahasındaki çalışmaları ile tanınan yazar, şair, eğitimci, gazeteci ve hattat.

1 Zilhicce 1267'de (26 Eylül 1851) İstanbul'da doğdu. Alay emini İzmirli Hacı Tâhir Efendi'nin oğludur. Asıl adı Ahmed Reşad ise de devrin kalemlerindeki âdet dolayısıyla kendisine verilen Fâik mahlası ile birlikte tanınmıştır. Anne tarafından büyük babası olan Dîvân-ı Hümâyun hâceğânlarından İhyâ Efendi'ye mensubiyetini belirtmek üzere yazı ve eserlerinin çoğunda ismini uzun süre "İhyâ Efendi Hafidi Reşad" şeklinde yazmıştır.

Tahsiline Sultanahmet'teki sıbyan mektebinde başladı, daha sonra Divanyolu'nda Mekteb-i İrfâniyye Rüşdiyesi'ne kaydedildi. Buranın kapanması üzerine dört sene Bezmiâlem Vâlide Sultan Rüşdiyesi'ne devam etti; fakat orayı bitirmeden, o çağda hatırlı aile çocuklarının küçük yaşta kabul edildiği Bâb-ı Seraskeri Muhâsebe Kalemî'ne stajyer olarak alındı.

Fâik Reşad